

УДК 343.9.01:656.2

*А.В. Бугаєць, здобувач при кафедрі кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого», м. Харків*

ЗАЛІЗНИЧНИЙ ТРАНСПОРТ ЯК ОБ'ЄКТ ЗАПОБІЖНОГО ВПЛИВУ

Ефективна транспортна система – необхідна умова функціонування кожної галузі економіки й держави в цілому. Серед існуючих видів транспорту провідне місце належить залізничному, який є однією з базових галузей економіки України.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про залізничний транспорт», діяльність залізничного транспорту, як частини єдиної транспортної системи країни, сприяє нормальному функціонуванню всіх галузей суспільного виробництва, соціальному й економічному розвитку і зміцненню обороноздатності держави, її міжнародному співробітництву. Залізничний транспорт забезпечує її внутрішні й зовнішні транспортно-економічні зв'язки й потреби населення в перевезеннях [1; 1996. – № 40. – Ст. 183]. Функціонально-соціальна різноманітність залізничного транспорту зумовлює певні його особливості.

Специфіка залізничного транспорту як об'єкта запобіжного впливу водночас породжує 3 аспекти, які потребують свого визначення. Це: (а) об'єкт запобіжного впливу, (б) особливості залізничного транспорту, які роблять його таким об'єктом, (в) ставлення вказаних аспектів і стану злочинності на залізничному транспорті.

Аналіз кримінологічної літератури і практики протидії злочинності свідчить, що під об'єктом запобіжного впливу розуміються фрагменти реальної дійсності, які детермінують певний вид (або їх сукупність) злочинних проявів або створюють умови, що сприяють їх учиненню або досягненню злочинного результату.

Поняття «об'єкт запобіжного діяння» введено в науковий оборот В.В. Голіною, який визначив його як окреме або сукупність різних (за генезисом, сферою, формами й інтенсивністю) не-

гативних явищ і процесів реальної дійсності матеріального й інтелектуального характеру, які викликають виникнення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів [2, с.15]. На думку науковця, такий об'єкт включає: (а) уражені недоліками суспільні відносини в системі формування людини; (б) різні за походженням соціальні негативні явища та процеси; (в) окремих осіб, контингенти і групи осіб, які виявляють ознаки протиправної поведінки; (г) сукупність конкретних негативних явищ, процесів, недоліків на індивідуальному рівні, які детермінували вчинення конкретного виду злочину, чи групи злочинів; (д) окремі негативні риси особи, втілені в поведінку [3, с. 10].

У кримінологічній літературі спостерігається розбіжність поглядів на об'єкт запобіжного діяння, що, на думку О.М. Литвака, значною мірою пояснює різними методологічними позиціями дослідників [7, с. 182]. Наприклад, В.М. Кудрявцев визначав об'єкт як сукупність взаємопов'язаних явищ і процесів на рівні суспільства в цілому, виробничих колективів, а також малих соціальних груп та особи правопорушника [8, с. 29, 30]. З точки зору К.Є. Ігошева, об'єктами запобіжного діяння є матеріальні й духовні явища, а також чинники, що знаходяться в прямому або

непрямому причинно-слідчому зв'язку зі злочинністю, різноманітними злочинами й особою злочинця [4, с. 26, 27].

Так чи є залізничний транспорт об'єктом запобіжного діяння? Які особливості роблять його об'єктом запобіжного впливу? Наведене питання на даний час ще не повною мірою знайшли своє наукове відбиття.

Злочини, які вчиняються на залізничному транспорті, мають яскраво виражену дійову специфіку, зумовлену особливостями залізничного транспорту, що, у свою чергу, ускладнює їх виявлення, розкриття й запобігання. Ми погоджуємося з думкою С.В. Якимової, що уясування особливостей діяльності залізничного транспорту, знання можливих способів його протиправного використання, а також пріоритетів розвитку цієї специфічної галузі економіки – важливі умови для побудови сучасної ефективної системи його захисту від злочинних посягань [9, с. 19]. Будь-які протиправні дії, що мають місце на залізничному транспорті, не тільки посягають на певні суспільні відносини, а й порушують нормальну роботу системи підвищеної небезпеки.

Згідно зі ст.22 Закону України «Про транспорт», до складу цієї галузі входять: (а) підприємства залізничного транспорту, що виконують перевезення

пасажирів, вантажів, багажу, пошти; (б) рухомий склад залізничного транспорту; (в) залізничні шляхи сполучення; (г) промислові, будівельні, торговельні й постачальницькі підприємства; (д) навчальні заклади, технічні школи, дитячі дошкільні заклади; (е) заклади охорони здоров'я, фізичної культури та спорту, культури; (є) науково-дослідні, проектно-конструкторські організації й підприємства промислового залізничного транспорту; (ж) інші підприємства, установи й організації незалежно від форм власності, що забезпечують його діяльність і розвиток [1; 1994 – № 51. – Ст. 446].

У підґрунті діяльності залізничного транспорту залишається виконання єдиного перевізного процесу, тобто робіт у царині пасажирських та вантажних перевезень.

Не всі підприємства й організації залізничного транспорту мають відповідні особливості й можуть виступати кримінологічним об'єктом. Необхідно вирізнити ті явища та процеси реальної дійсності матеріального й інтелектуального характеру, які призводять до виникнення причин та умов, що сприяють учиненню як загально-кримінальних, так і корисливих насильницьких злочинів на залізничному транспорті.

Під об'єктом запобіжного на залізничному транспорті, як вбачається, треба розуміти тільки ту сукупність явищ і процесів реальної дійсності матеріального й інтелектуального характеру, що безпосередньо стосується забезпечення перевезення пасажирів і вантажів і мають чітко виражену специфіку, що зумовлює вчинення злочинів на його об'єктах.

До залізничного транспорту як об'єкта запобіжного впливу необхідно віднести: а) весь рухомий склад залізниць, залізничні шляхи сполучення, території залізничних вокзалів і станцій; б) суспільні відносини, явища та процеси, що безпосередньо стосуються забезпечення перевезення пасажирів і вантажів; в) належну поведінку працівників залізничного транспорту. У свою чергу, переваги залізничного транспорту, його специфічні риси й особливості значною мірою детермінують злочинну діяльність на його об'єктах, роблять залізничні вокзали, станції, поїзди привабливими для злочинців і посилюють суспільну небезпеку відповідних злочинних посягань. Хоча самі по собі специфічні риси залізничного транспорту не несуть негативно-соціального навантаження, тобто особливості його функціонування при цільовому використанні є позитивними. Проте, як зазначає С.В. Якимова, інтегруючись у

соціум, залізничний транспорт може використовуватися й у про-типравних цілях [9, Ст. 19].

Нами вивчається залізничний транспорт не взагалі, а як кримінологічний об'єкт, особливості інфраструктури якого призводять до виникнення причин та умов, що сприяють учиненню грабежів, розбоїв, інших загальнокримінальних злочинів, створюють, так би мовити, свій набір негативно-соціальних явищ, які їх детермінують [6, с. 33].

Завдання даного дослідження полягає в тому, щоб, по-перше, вивчити ці об'єктивні й суб'єктивні негативні явища, описати й узагальнити їх, розробити відповідаючи їм випереджальні й оперативні заходи. По-друге, виявити, як зазначені особливості впливають на певну частину криміналітету, що спеціалізується на вчиненні злочинів саме на залізничному транспорті.

Залежно від матеріального критерію особливості залізничного транспорту як об'єкта запобіжного впливу полягають в об'єктивних і суб'єктивних явищах, обумовлених специфікою його діяльності і створюють сприятливі умови для вчинення різноманітних злочинів на його об'єктах.

Об'єктивні кримінологічні особливості залізничного транспорту пов'язані перш за все з функціонуванням його матері-

альних об'єктів і включають в себе географічну, організаційну й технологічну специфіку.

Географічна специфіка діяльності залізничного транспорту як об'єкта запобіжного діяння пов'язана з територіальним розташуванням шляхів сполучення та інших його об'єктів. Інший аспект цієї специфіки полягає в його транзитному характері, що цілком сприяє транснаціональній злочинності.

Технологічні особливості залізничного транспорту полягають у використанні досягнень науково-технічного прогресу в процесі забезпечення перевезень вантажів і пасажирів, тобто ця специфіка безпосередньо пов'язана з технічною стороною діяльності об'єктів залізничного транспорту.

Організаційна специфіка пов'язана з виконанням залізницею свого цільового призначення. При територіальній віддаленості робота кожного підрозділу залізниці, відносини нерозривно взаємопов'язані. Групу організаційних особливостей залізничного транспорту як об'єкта запобіжного впливу, у свою чергу, можна поділити на динамічні і статичні кримінологічні явища, що пояснюється наявністю рухомого складу й нерухомих об'єктів на транспорті.

До статичних особливостей належать чинники, пов'язані з діяльністю стаціонарних об'єктів

(станції, вокзали, вантажні двори) і не пов'язані з безпосереднім рухом поїздів. Знаходження на пасажирських станціях, у пасажирських поїздах значної чисельності пасажирів і проводжаючих полегшує вчинення корисливих злочинів, у тому числі й корисливих насильницьких, а перебування тут тих із пасажирів, які мають при собі великі суми грошей та інші матеріальні цінності, приваблює злочинців, оскільки при нападі на такого пасажира значно збільшується вірогідність наявності в постраждалого певних коштів. Наявність же щільного натовпу сприяє злочинцеві у відході з місця події, дає змогу непоміченим загубитись у ньому й позбавитися знарядь злочину чи інших речей, які його можуть викрити.

До динамічних особливостей діяльності залізничного транспорту як об'єкта запобіжного впливу слід віднести специфіку, пов'язану з рухомим складом і безпосереднім рухом поїздів. Пасажир, у якого викрадено майно, може виявити пропажу, знаходячись на значній відстані від реального місця вчинення злочину. Більше того, постійний і швидкий рух пасажирських поїздів дозволяє особі, яка вчинила злочин, у тому числі й корисливий насильницький, покинути вагон, у якому залишився потерпілий. Відомчі

ж нормативно-правові акти, що регулюють діяльність залізничного транспорту, не встановлюють право зупинки поїзду на перегоні внаслідок учинення в ньому злочину.

Суб'єктивні особливості залізничного транспорту як об'єкта запобіжного впливу пов'язані з діяльністю працівників залізниці і поділяються на відомчі й особисті кримінологічні явища. Перші залежать від виконання працівниками підприємств, установ та організацій залізничного транспорту своїх службових обов'язків. Однією з умов, яка сприяє вчиненню злочинів на залізниці, є брак матеріальної заінтересованості працівників воєнізованої охорони й залізничного транспорту в забезпеченні належного правопорядку на об'єктах останнього. Особисті кримінологічні явища пов'язані з можливістю працівників залізничного транспорту використовувати свої професійні навички для досягнення особистих цілей.

Проведений аналіз офіційних звітів Міністерства внутрішніх справ України, що акумулюються у відділах інформаційних технологій, показав, що стан злочинності, в тому числі й корисливої насильницької, на залізничному транспорті істотно різниться від стану злочинності поза його об'єктами й не відповідає повною мірою

загальнодержавним криміногенним тенденціям. Отже, гострота криміногенної ситуації в Україні визначається станом злочинності на залізничному транспорті через призму його особливостей і специфіки функціонування. Тому можна з упевненістю стверджувати, що особливості діяльності комплексу організацій і підприємств залізничного транспорту накладають певний відбиток на всі злочини, що вчиняються на його об'єктах і зумовлюють існування такого об'єкта запобіжного впливу, як злочинність на залізничному транспорті.

У наукових колах небезпідставно існує теорія про потребу дослідження злочинів залежно від сфер життєдіяльності, в яких вони вчиняються, адже будь-яка галузь економіки має свої специфічні риси, що й обумовлюють відповідну злочинність [6, с. 438].

З нашого погляду, злочинність на залізничному транспорті треба розуміти у вузькому й широкому значеннях. У вузькому – це злочини, що посягають на безпеку руху й експлуатацію транспорту (розд. XI Кримінального кодексу України), у широкому – це злочинність, яка не породжується специфікою залізничного транспорту, але використовує її, пристосовується до неї.

Отже, беручи за підґрунтя так зване класичне тлумачення злочинності як відносно масо-

вого, історично мінливого соціального явища, що має певну територіальну й часову поширеність, становить собою цілісну, засновану на статичних закономірностях систему одиничних суспільно небезпечних діянь, заборонених кримінальним законом [6, с. 23], можемо сформулювати наступну дефініцію.

Злочинністю на залізничному транспорті в широкому її розумінні є відносно масове, історично мінливе негативне соціальне явище, що становить собою цілісну, засновану на статичних закономірностях систему одиничних суспільно небезпечних діянь, обумовлених специфікою залізничного транспорту, що вчиняються на його об'єктах за певний проміжок часу. У структурі вказаного різновиду злочинності, безперечно, виділяють корисливі насильницькі злочини.

Таким чином, і залізничний транспорт, як об'єкт запобіжного впливу і злочинність на ньому потребують поглибленого вивчення з метою окреслення основних напрямків її запобігання. Указаний висновок стосується також корисливих насильницьких злочинів, кримінологічна характеристика яких з урахуванням специфіки залізничного транспорту на даний час не досліджена.

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

Список літератури: . 1. Відомості Верховної Ради України. 2. *Голина В.В.* Криминологическая профилактика, предотвращение и пресечение преступлений. – Киев: УМК ВО при Минвузе УССР, 1989 – 72 с. 3. *Голина В.В.* Запобігання злочинності: Конспект лекцій. – Х.: Укр. юрид. акад., 1994. – 40 с. 4. *Игошев К.Е., Шмаров И.В.* Социальные аспекты предупреждения правонарушений (проблемы социального контроля). – М.: Юрид. лит., 1980. – 176 с. 5. Криминологія: Загальна та Особлива частини: Підручник / За заг. ред. *Голини В.В.* – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2009. – 288 с. 6. Криминология: Учебник / Под ред. *А.И. Долговой.* – М. Изд. гр. НОРМА – ИНФРА –М, 2005. – 868 с. 7. *Литвак О.М.* Державний вплив на злочинність. Криминологічно-правове дослідження. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 280 с. 8. Механизм преступного поведения / Отв. ред. В.Н. Кудрявцев. – М.: Наука 1981. – 248 с. 9. *Якимова С.В.* Криминологічна характеристика та попередження корисливих злочинів на залізничному транспорті (за матеріалами УМВСУ на Львівській залізниці): Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. — К., 2007. – 254 с.

ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНЫЙ ТРАНСПОРТ КАК ОБЪЕКТ ПРЕДУПРЕДИТЕЛЬНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ Бугаець А.В.

Статья посвящена анализу особенностей инфраструктуры железнодорожного транспорта, способствующих совершению преступлений, в связи с чем он становится криминологическим объектом предупредительного воздействия.

Ключевые слова: железнодорожный транспорт, преступность, объект предупредительного воздействия.

RAILWAY TRANSPORT AS AN OBJECT OF PREVENTIVE INFLUENCE Bygajetz A.V.

This article deals with the analysis of particularity of railway transport's infrastructure which promotes accomplishment of crimes and as a result railway transport become a criminological object of preventive influence.

Key word: railway transport, criminality, object of preventive influence.

Надійшла до редакції 22.06.2011 р.